

Széki gondok

Július közepén érkeztem Székre. Még arattak. Kombájnok. Meg emberek is. De kevesen. Hol vannak a többiek?

Hosszú egy falu! Dimbes-dombos a főutcája. Két oldalán végig szép, erős házak, közülük meglepően sok beillene városi villanegyedbe is. Bekíváncsiskodom a kerítések mögé. Fiatal anyák, gyerekek, öregek. Véletlenül se látok köztük rosszul tápláltat, még csak rosszul öltözöttet sem. De hol vannak a fiatalabb rendű férfiak?

Azt már tudom, hogy a Forrószegen járok, s a főutca a Csipkeszeg alatt a Felszegre visz... Hogy állították össze útiterveiket a falujárók, szociográfusok? Legfőbb iránytűjük nyilván lelkiismeretük lehetett. Az aztán szinte mindig elvitte őket azokra a vidékekre, amelyek „sajátos“ problémáit az egész nép megoldásra váró problémáiként tárhatták a közvélemény elé. A régi társadalom egyet sem oldott meg. Ránk maradt mind. Mégis ma már Szék életét is abból az alapállásból tanulmányozhatjuk, hogy a jellegzetesen falusi nyomorral kapcsolatos legégetőbb problémák felszámolódtak.

A Csipkeszeg fölött szép teraszosan kiképzett szőlőhegyet találok. Új ültetés, a tőkék még csak ezután fordulnak termőre. A táj ismerősnek tűnik, Zselykre emlékeztet. Csakhogy az ottani hegyek még sziklásabbak, az oldalak még girhesebbek. De amikor néhány évvel ezelőtt ott jártam, már sok millióval lehetett mérni a közös vagyon gyarapodását, a családokét pedig — többek között — még az évente elfogyasztott hús kilóival is. S akkor még nem fordult termőre kilencezer új ültetésű gyümölcsfájuk. De oda is tették vállukat-kezüket, dolgoztak eleget, míig a földtől kicsikarhatták a jómódjukat.

Lejjebb kukoricatábla. Szép. Nem ártott meg neki a nagy szárazság. Agyagos a széki föld, nem fizet túl sokat, de nem is nagyon kényes. A kukoricatábla emlékeket idéz fel; gondolataim már messze járnak Szatmárban, Erdődön... Néhány évvel ezelőtt, hogy ott jártam, egy ijedt kis mérnöklányt neveztek ki a gazdasághoz. Mit fog ő itt csinálni? Az elnök vigasztalta. Hozzon egy köblös föld egy szerker málét, aztán nem lesz semmi baj. Vagyis egy hektár tizenkét mázsa csöves kukoricát. Micsoda? Ottjártamkor már elérték a negyvenhárom mázszás átlagot hektáronként. Persze a fejlett agrotechnikával. Am próbáljon elérni ilyen eredményt akármilyen mérnök, ha a tagság nincs mellette szívvel-lélekkel.

De nem szeretem, hogy így emlékezzetek. Abba is hagyom. Minden további hasonlítás inkább eltakarná, mint megvilágítaná Szék sajátosságait. Az ember végül is nem látná magukat a problémákat. Főként a megoldatlanokat. Márpedig azok is a mieink.

Néhány adat

A legrégebbi okirat, amelyben Szék nevével találkozunk, 1291-es keletű. Am valószínű, hogy 1822-ben bedöngölt sóaknáit még a rómaiak tárták fel. Történetében a sóbánya nyilvánvalóan nagy szerepet játszott. A középkorban szabad királyi városi rangra emelkedett, 1818—1828 között az akkori Doboka megye székhelye is volt, de 1884-től már csak nagyközség.

Ma is az. Lakosainak száma az 1966-os népszámlálás szerint 4218. Ebből román 355, magyar 3863. Az összlétszám ellenére — minthogy az összeírásakor a jelenlevők száma 3982, az ideiglenesen távollevőké pedig 286 volt — Szék 4000-nél kevesebb lakosú községnek számít, aminek bizonyos bürokratikus meggondolások folytán, mint később megtudtam, messzemenő következményei vannak. Erről még szólunk.

Demográfiai szempontból érdekes, hogy Széken több a férfi, mint a nő; ez mindig is így volt (1966-ban férfi 2125, nő 2080; 1900-ban férfi 1750, nő 1629; 1787-ben férfi 1434, nő 1295). Egy 1903-ban megjelent monográfia írója, Kádár József szerint: „A székiek nemzedékről nemzedékre egymásközt házasodnak, ami területi izoláltságuk s intézményeik zártágából folyik...” Ma sem találunk itt, hacsak kivételképpen nem, olyan házaspárt, amelynek mindkét tagja ne széki volna. Mindez azt is bizonyítja, hogy a kirajzók többsége férfi.

A fiatal házások a szülői házban, de sok esetben külön háztartásban kezdik életüket. Ezért: a családok száma 1472, de a lakóházaké 1296, a háztartásoké 1376. Ebben az értelemben értékelendő az is, hogy a néptanács csupán az év első felében 45 lakóház építésére, bővítésére, tatarozására adott ki engedélyt. Sok új ház már városias villatípusú.

A munkaképes lakosság száma 2200. Ebből 1967-ben a közös gazdaságban állandó jelleggel dolgozott 1263 fő, a sürgős idenymunkákban részt vett további 871 fő. Vagyis részben vagy egészben a közös gazdaságban keresték meg kenyerüket 1634-en. A további 586-ból csak kevés az otthon maradó férfi és asszony. A többiek a városokban s az építőtelepeken vállalnak munkát. Nem tudtam pontosan megállapítani, hogy hányan. A helyi milícia parancsnokától, Bárbosu Kálmántól azt a felvilágosítást kaptam, hogy hétfőnként, illetőleg minden második hétfőn hajnalban összesen 55 vállalat teherautója, mikrobusza, dzsipje viszi el innen a munkásokat, és szombatonként, illetőleg minden második szombaton hozzák őket haza. Úgy gondolja, hogy az ingázók száma mindenesetre 400-on felül lehet. Mások szerint számuk meghaladja az 500-at, amit az a tény valószínűsít, hogy ebben az évben július közepéig már csak 1115-en vettek részt a közös gazdaság munkájában. Igaz, akkor a betakarítási munkálatok zöme még hátra volt.

A lakosság mai életszínvonalát össze sem lehet hasonlítani a régivel. A fogyasztási szövetkezetek négy vegyeskereskedés-jellegű üzlete, egy könnyű- és papíruval foglalkozó boltja, egy italmérése, egy cukrászdája, egy-egy cipész, szabó és fodrász, valamint két bádogos műhelye van. (Ezenkívül 6 asztalos és 1 szabó kisiparos van bejegyezve.) A szövetkezet alaptőkéje 755 ezer lej, és évente 652 ezer lej bankkölcsönt vesz igénybe. Az elmúlt évben a szamosújvári központtól valamivel több mint 7 millió lej értékű árut kaptak, ebből 6 856 000 lej értékűt adtak el. Ez év első felében a bevásárlás értéke 3 406 000 lej, az eladott áruké pedig 3 382 000 lej volt. Ez azt jelenti, hogy — az évi átlagot véve alapul — egy család általában évente 4700 lejt költ csupán az itt kapható fogyasztási cikkekre. (A büntörre és más lakberendezési tárgyakra fordított összegek ebben nem szerepelnek, minthogy ezek itt nem kaphatók.)

A régen oly sok család életének alapjait felemészítő uzorakamat ma már ismeretlen fogalomnak számít. Az 179 533 lej alaptőkével rendelkező hitelszövetkezet a múlt évben 109 igénylőnek 233 000, ez év első felében 49 igénylőnek 112 000 lej értékben folyósított kölcsönt minimális kamatra.

Az általános életszínvonal tényezői között említjük meg, hogy a házak többségébe már bevezették a villanyvilágítást; főzésre is sok háztartásban villanyáramot használnak. Az esti utcai közvilágítás kielégítő.

Postahivatala, telefonszolgálat a kifogástalan. A községet Szamosújvárral naponta háromszor közlekedő autóbuszjárat köti össze. Az autóbusz menetrendszerűen közlekedik, és a 15 kilométeres utat 30 perc alatt teszi meg. Az út nagyon rossz állapotban van.

Nyolcosztályos magyar (483 tanuló) és négyosztályos román nyelvű (28 tanuló) iskolája öt épületben működik. A szintén kétnyelvű óvodát külön épületben helyezték el.

Művelődési otthonában hetenként többször vetítenek filmet. Itt helyezték el a község 8300 kötetet számláló könyvtárát is.

Az egészségügyi ellátást orvosi rendelő, ótágyas szülőotthon és gyógyszerár, illetőleg egy orvos, három egészségügyi segédszemélyzet és egy gyógyszerész biztosítja. A fiatal orvosnő, Ilonkó Horváth Róza adatai szerint a nyilvántartott betegek közül: 23-an gyomorfekélyben, 45-en magas vérnyomással kapcsolatos ba-

jokban, 30-an szívbetegségben, 40-en nagymérvű neurózisban, 21-en reumatikus bántalmakban, 48-an még mindig tüdőbajban szenvednek: ez utóbbiak közül 11 aktív tbc-s. Talán nem tévedek, ha ezt azzal a ténnyel hozom kapcsolatba, hogy — mint később megállapítottam — az ingázók étele hétszámra hidegtelelem, csak esténként főznek maguknak egy kis krumplilevest, de ezt sem mindig, és nagyon nélkülözik otthonukat. De természetesen egészen pontosan, esetről esetre menően megállapítani az összefüggést nem lehetett. Az orvosnő szerint az általa megvizsgált betegek nagy többsége vérszegény és sokan szenvednek kisebb mérvű neurózisban. Feltételezi, hogy ennek legfőbb oka az ivóvíz minőségében keresendő. Csak nemrég nevezték ki a faluba. Fontos feladatának tekinti, hogy az ivóvíz, a vérszegénység és a még nem kóros jellegű neurózis esetleges kapcsolatait, összefüggéseit tanulmányozza. A felelőtlenül kötött rokon-házasságok tragikus következményeivel

Bene József: „Szikiek“

is itt találkozom először: a nyilvántartásban a gyermek-betegek között 17 születési hibából származó gyöngelméjűségi, 2 epilepsziás és 12 szívreumás-eset szerepel. Csak nemrég két orvos dolgozott a községben. A néphatalom 12 gyermek és 10 felnőtt beteget befogadó fektetőt is létesített. A második orvosi állást, sajnos megszüntették, a betegfektetőt bezárták, bár mindkettőre rendkívül nagy szükség volna és a betegfektetőnek sem az épülete, sem felszerelése nem kívánna újabb kiadásokat.

Az összképbe, gondolom, beletartozik az is, hogy a közös gazdaság 496 személynek biztosít nyugdíjat. Ez aránylag kicsi, de nem is lehet nagyobb, míg az aktív munkaerőt képviselők csupán valamivel több mint kétszer annyian lesznek, mint a nyugdíjasok.

A néptanács elnökével és titkárával, Sükösd Istvánnal és Meier Teodorral a távolabbi és legközelebbi községfejlesztési tervekről beszélgetve ütköztem először

az említett 4000-es létszámkeretbe, mint amolyan bűvös számba. Nem csupán arról van szó, hogy a néptanácshoz a feltétlenül szükségesnél kevesebb tisztviselőt neveztek ki, bár a községi ügyintézés ezt is megsínyli. De közvetve vagy közvetlenül befolyásolja a második orvosi állás és a betegfektető visszanyerését, a tűzifával és a fogyasztási cikkekkel történő ellátást, sőt úgy látszik azt is, hogy... hol s milyen minőségű lisztet örölhetnek búzájukból a székiek. Az erdészeti hivatal értetlensége folytán már a múlt évben sem lehetett kielégíteni a község tűzifa-szükségletét. Most az is felvetődik, hogy egy ilyen kategóriájú községnek lehet-e önálló fogyasztási szövetkezete? Az öröltetési problémához hasonlóval még soha sehol sem találkoztam. A szamosújvári Someşul vállalat, amely a malmokat az államosítás után átvette, mind a két széki malomból kiszerezeltette a szitákat meg a gyapjufésűt, és azokat más községek malmaiba szereltette be. Miért? Csak. Nem tartoztak vele elszámolni. Azóta a székieknek negyven kilométerre kell járniuk öröltetni, ha megfelelő kenyérliszthoz akarnak jutni. A gyapjújukat is talán csak Kolozsváron tudják fésültetni. Az elmúlt tizennégy év alatt, aki csak itt járt Kolozsvárról vagy Bukarestből hivatalosan vagy félhivatalosan, mindenki megígérte, hogy ezt a helyzetet orvosolni fogják. Most attól félnek, hogy ez is a bűvös 4000-es számba fog ütközni.

Egyébként éppen ottjártamkor kezdtek meg egy nyolc tantermes iskola építését. A költségeket — 330 000 lejt — a község 1967—68—69-es költségvetéséből fedezik. Az államtól 120 000 lejes építkezési kölcsönt kapnak. Ezért az ivóvíz-ellátás problémája, a vízvezeték-hálózat létesítése majd csak 1970-ben kerülhet napirendre. A nagyon rossz állapotban lévő községi utak, utcák rendbehozása a közös gazdaság megerősödésével, az ingázó nagylétszámú munkaerő otthoni elhelyezkedésével áll érthető kapcsolatban. (Bár az iskolaépítést mindenki örömmel üdvözli, gondolom, ha a fiatal, lelkes orvosnő hamarabb jön a faluba, elsőbbséget harcolhatott volna ki az ivóvíz-probléma megoldásának. Látva, hogy vendéglátó gazdaim is két kilométert tettek meg minden veder ivóvízért, és annak minősége is kérdéses, úgy érzem, szívesen mögéje sorakoztam volna harcában. Mit érne az, ha a most épülő iskolába már jó ivóvizet lehetne bevezetni).

Ismerkedések

A Forrószegen laktam. Egy téli meghívás alapján Szabó F. Istvánék láttak vendégül. Lakóházukat három szoba-konyhára bővítette, alakította a szülői gondoskodás, hogy így — míg az új ház elkészül — helye legyen a fiatal házaspár fiúknak, menyüeknek, két unokájuknak, és itt lakik, bár szintén ideiglenesen, tanítónő lányuk is a kislíával. A meghívást e tanítónő útján kaptam. A család két férfitagjával majd csak szombaton ismerkedem meg; mindketten a városba járnak dolgozni. Lakásuk hangulatának egyaránt meghatározója a széki varrottas párnákkal mennyezetig rakott ágy meg a rekamié; az ügyes kis könyvespolc és rádió meg az előnyomás után kivarrt sok talmi kép. A konyhában mosógépet találók, az ebéd-rezson fő. De népviseletükhöz ragaszkodnak. Széken csak az értelmiség jár városi ruhában.

Háziasszonyom rokonszenves típusa a széki asszonynak. Megérezni benne a csöndes türelmet, de a heves vitakészséget is. Alakján-arcán ma is meglátszik, hogy szép lány lehetett. Volt úgy — mesélte —, hogy férjével együtt 700 munkaegységet is teljesítettek évenként. A fia is a gazdaságban dolgozott; fogatos volt. Mégis mindketten városi munkások lettek. A „miért“-ről nem esik szó; hadd mondják el ők szombaton meg vasárnap. Amikor a közösbe léptek, a forrószegieknél külön gazdaságuk volt. Vigh Istvánt választották elnöküknek, és ő értett a gazdasághoz is, meg a pénzeléshez is. Akkor — a különféle terményeken kívül — 4,50 lejt kaptak készpénzben munkaegységenként. Jó volt. Gondolták is, ha már a kezdet ilyen, ezután milyen lesz! De ezt ne jegyezsem, Vigh István a sógora, majd azt mondják, azért pártolja. Pedig az igazság az, hogy a múlt évben csak 2,25 lejt jutott munkaegységenként. Ebben az évben — mint sok más asszony — csak részes munkát vállalt: 10 ár cukorrépát, 60 ár kukoricát, 5 ár dohányt és 2 ár zöldséget dolgozott meg. S hát a háztáji kertet is. Arra már se idejéből, se erejéből nem futotta, hogy „normázni“ is járjon...

Tamács Margit is a Forrószegen lakik; 55 éves özvegyasszony. De nagyon jó erőben van. 1966-ban 380 munkaegységet teljesített, s tavaly csak azért 267-et, mert a házat építette. Ez az új ház a boldogsága. Régen — magyarázta — akármennyit

dolgozott, új házra nem jutott. Ha csak egy kicsivel több pénzt is adnának munkaegységenként, dehogysis mennének el innen az emberek! Például az ő fia is elvégezte a csombordi mezőgazdasági szakiskolát, de nem tudta itthon tartani. Az ilyen fiúnak pénz kell, el is ment Gyéresre raktárosnak, ott többet keres. A nagyobbik fia kántorkodással keres egy kis pénzt, a termelőszövetkezetben is dolgozik, elég jól megvan. Hanem a veje aztán nagyon ügyes ember! (Soós P. Győrgyéről másoknak is ez a véleménye. Feleségével együtt sokat dolgozik, de szép zöldséget, murkot termel, azt viszi a piacra, és ügyesen pénzel. Sokadmagával a központban örökölt egy házat, az örökösöket kifizette, a házat újjáépítette, bevezette a villanyt, istállót is épített, tehenet tart, borjat nevel, azt is eladásra. El is hiszem, hogy semmiféle városba járó munkással nem cserélne.) Kérdeztem Tamás Margitot, mit gondol, ha kicsiben ilyen jól lehet pénzelni, nagyban vajon nem lehetne-e még jobban? Nem válaszolt. Gyanakodva méregetett, hogy én mibe akarom őt beugratni. Ő azt nem tudja, neki egyik elnökkel sem volt baja, ő csak egy szegény özvegyasszony, amikor néptanácsi képviselőnek választották is, ő megmondta, hogy nem odavaló; hagyjak neki békét az ilyen kérdésekkel. Színészkedik, gyáváskodik, de a végén mégis őszintén vall: ha olyan emberek volnának a vezetőségben, mint Vigh István...

Mintegy harminc beszélgetésemet jegyeztem fel, azok közül válogattam ide a községre vagy annak egy szélesebb rétegére jellemzőket, mégis alig tudok szabadulni attól az önvádtól, hogy bizonyos fokig eklektikusan válogattam, sokmindent a véletlenre bíztam. Egy emberhez azonban egészen biztos, nem magamtól jutottam el. Vigh Istvánhoz úgyszólván az egész falu küldött. Akivel csak szóba elegyedtem, tekintélyes emberek, de olyanok is, akiknek a nevét se jegyeztem fel — egyszerű asszonyok és férfiak, hűséges szövetkezetiék és a falutól már elidegenedett emberek, néptanácsi elnök és miliciaparancsnok, iskolaigazgató és mérnök, párttitkár, a gazdaság jelenlegi és volt elnöke — egy adott pillanatban, bizonyos helyzetek és problémák mérlegelése során őt emlegette, reá hivatkozott. Ki ez az ember? Kerestem a lakásán, nem volt otthon. Valamilyen ügyben Kolozsvárra kellett utaznia. Majd csak harmadnap találkozhattam vele.

Ennyit tudtam Székről, amikor legfontosabb személyével — persze jogi személyével — a közös gazdasággal ismerkedni kezdtem.

Lássuk az adatokat. Ma a község határa 4000 hektár. Ebből a háztáji 735 hektárt foglal el. A közös megművelésben lévő hektárok így oszlanak meg: szántó 2313, legelő 433, kaszáló 447, szőlő 25, gyümölcsös 34. Ez utóbbi kettő új telepítés; a régi, nagykiterjedésű szőlőültetvények és gyümölcsösök a múlt században kipusztultak.

A közös gazdaság állatállománya — 823 szarvasmarha, 462 sertés, 1815 juh, 25 ló, 12 csikó — első pillantásra is: eltartani sok, trágyázáshoz kevés. Tekintetbe véve a tagság otthoni állatállományát is (801 szarvasmarha, 1479 sertés, 2797 juh), a trágyázás szempontjából mintegy 2500 számos állatra számíthatnak. Ez 300 hektár természetes trágyázásához elegendő, holott évente 460 hektárt kellene megtrágyáznuk. 171 tonna műtrágyát használtak fel; ebből 78 tonna foszfor-, 93 tonna nitrogén-tartalmú.

Bár a földek között csak kevés az igazán jó minőségű, és a legelők is elég gyengék, ez a vagyonállag — a munkaképes emberek számát tekintve — ha nem is túl nagy, de nem is kicsi. Ha a gazdaságot kellőképpen vezetik, és a tagság erőteljesen bekapcsolódik a munkába, jelentős eredményeket lehet elérni. A munkaegység tavalyi értéke azonban azt bizonyítja, hogy ezek a feltételek nem voltak meg. A gazdaság az elmúlt évben egy munkaegységért fizetett 2,25 lejt, továbbá 1,30 kg búzát, 1,50 kg kukoricát (csöves), 0,80 kg burgonyát és 0,023 kg cukrot. Ezzel szemben a csupán egy esztendeig létezett, és az átlagosnál nem jobb földekkel rendelkező forrószegi gazdaság az 1962—63-as gazdasági év eredményeként egy munkanapért 4,50 lejt, továbbá 1,85 kg búzát, 4,5 kg kukoricát (csöves) és 1 kg burgonyát adott a tagoknak. Holott a gazdaságok összevonása ezen a téren is vitathatatlanul fejlődéssel kellett volna járjon. Az első években azzal is járt, kiváltképp az agrotechnikai eredmények szempontjából. Például a búzánál:

	1964	1965	1966	1967
Őszi búza kg	870	1270	1338	965

Ha hozzáértő szem elé ilyen statisztikai adatok kerülnek, szinte maga előtt látja az agrotechnikai intézkedések egész sorát; a mérnök erőfeszítéseit, hogy minél töb-

bet csikarjon ki az agyagos földből. De mi az oka a súlyos visszaesésnek? Ez a gazdaság rövid történetében gyökerezik; ennek ismerete nélkül sem megérteni, sem kiküszöbölni nem lehet.

Az első társulást 1954-ben 14 család alakította, akikhez 1958-ig további 18 család csatlakozik, majd 1959-ben már a társulásban találjuk az egész falut. De akkor már kezdik a közösré váló áttérés szervezését. Így 1960-ban két közös gazdaság alakult: az egyik a Csipkeszegen (elnök: Filep P. Mihály), a másik a Felszegen, amelyhez sok forrészegi is csatlakozott (elnök: Tasnádi György). A forrészegiek többsége majd csak 1962-ben határozza el magát, és elnökül a felszegiek egyik brigádosát, Vigh Isvánt kívánták.

Tudni akartam, hogy miért?

Csak azért, mert mint brigádos csöndes szavú, megfontolt, de szigorú, pártatlan és feltétlenül becsületes embernek bizonyult. Később, elnök korában győzöttek meg róla, hogy kitűnő szervező és eszes-gondos gazda is. Hogy csinálta? Elég egyszerű eszközei voltak. Ahogy érett a sárgarépa, zöldség, küldte be a piacra, de a piacot országos méretekben figyelte; csak Bukarestben 3,5 vagon zöldségféléit értékesített. Egyszer Kolozsváron jártában látta, hogy milyen kelendősége van a fiatal kukoricának. Másnap már indultak is a szekerek; vitték a tejes máját a városba. Szerzett pénzt fuvarozással is. A juhokat korán berregtette-bárányoztatta; a fiatal bárányért így több pénzt lehetett kapni, és a tejhozam is emelkedett. Egy éjszaka átnézte a tagság munkalapjait: 280 olyan munkanapot talált, amelyet tévedésből vagy pusztán „baráti alapon” jegyeztek be a brigádosok. Mindet törölte. Az akkori ellenőrző bizottsági elnök feladata teljesítése közben túl nagyot húzott az üvegből. Öt munkanap levonásával büntette. Volt egy kis berzenkedés, de a büntetés maradt, s azóta a legjobb barátok...

A három gazdaságot 1964 tavaszán egyesítették. Az elnök Filep P. Mihály lett; Tasnádit és Vighet alelnökké választották. De az „új” elnök nem tűrt beleszólást vagy pláne ellentmondást; a két alelnököt rövidesen menesztették. A közgyűlésen ezt azzal indokolták, hogy takarékoskodni kell a munkaegységekkel. (Erre még visszatérek).

Jött az elvtárs a rajontól...

Maradt Filep P. Mihály. Erről az emberről senkitől egy jó szót nem hallottam. Csak az iskola igazgatója, Zólyomi Gyula védte azzal, hogy művelődni vágyó ember volt, de szerinte is tragikus figura. Egy eszes könyvelő, Soós P. Márton is úgy jellemezte, hogy bár eleinte írni, olvasni, számolni sem tudott, és a gazdasághoz sem értett, eszes embernek tűnt, még csipkeszegi elnök korában hallgatott a vezetőségre, lehetett vele dolgozni. De amint az egyesített gazdaság elnöke lett, már senkinek sem volt szava előtte, végül még a mérnöknél is képzetebbnak gondolta magát.

Ahány tényezőjét a gazdasági fejlődésnek kutatgatom, a hibák és mulasztások tömkelegével találkozom. Legtöbbjének keletkezési módját majd csak Vigh Istvántól tudom meg. De azt például, hogy a Csukás tó és másik két tavuk mentén ringó nád feldolgozásából előirányzott 200 000 lej bevételből semmi sem folyt be, pénzügyi tervükből is láthatom. A szomszédos Szekulaja gazdasága ezt az összeget évről évre realizálja. A széki gazdaság vezetői pedig ugyancsak évről évre hagyják, hogy a kincset érő nád lábom rothadjon el. Az itt termő sás egy részéért Tacsról sem restek idejönni az emberek. A többi ott rohad el. Odáig jutottak, hogy a jellegzetes széki szalmakalapot évek óta a kackói gazdaságban készítik — széki kalaposok. Készítményeikkel jelentősen hozzájárultak az ottani gazdaság fellendüléséhez. Széken erre se gondoltak. A kerámiai cikkekben rejlő lehetőségek elmulasztásáról már nem is beszélnek. Inkább Soós P. Márton könyvelőnek azt a véleményét írom ide, hogy — bár sok kitűnő kerékgyártójuk van — szegényszemre más közös gazdaság készítette szekereket vásárolnak, holott ők is gyárthatnának nemcsak maguknak, hanem másoknak is... Olyan községben, ahol a lakosság jövedelmét évszázadok óta nagymértékben a háziipar egészítette ki — a közös gazdaságnak egyetlen mellékgazdasága sincs.

Mellékgazdaság? Még azt sem lehetett elérni, hogy a ki tudja milyen régi „korsarazási” módszert a trágyázásnál bevezessék. Hogy túrték? Hát kérem, jött az elvtárs a rajontól...

Egyszer aztán azért kellett jönnie, mert előállott az a súlyos helyzet, amelyet a búza-termésátlagról szóló statisztikai adataink csak részben tükröznek. Filep P. Mihály nem engedélyezte a pillangósok elvetéséhez szükséges vetőmag bevásárlását. A mérnök, Juhos István maga is széki, földjüket úgy ismeri, mint a tenyerét. De hiába vitázott és magyarázta, hogy ennek milyen következményei lesznek. Az elnök ez esetben is megmakacsolta magát. Ő azt jobban tudja, mi szükséges és mi nem; takarékoskodni kell, és kész. Aztán a takarmányhiány miatt a jószágállomány úgy leromlott, hogy egy részét — 160 szarvasmarhát! — ki kellett selejtezni. A pillangósok hiányában legyöngült, agyagos, amúgysem kellő mértékben trágyázott föld pedig 1967-ben közel 30 százalékkal kisebb búza-termésátlagot adott, mint az előző évben.

Filep P. Mihályt végre leváltották.

Nyilvánvaló, hogy már akkor át kellett volna szervezni az egész gazdaságot, hogy végre felszabaduljanak azok az erők, amelyek fejlődését biztosíthatnák. Ehelyett megelégedtek egy elnökcserevel. Sükösd István jó volt brigádosnak, tanultabb ember is, de hiányoznak belőle a nehéz örökség felszámolásához szükséges képességek. Az ideiglenes jellegű „majd meglátjuk“-os intézkedés folytán — a fejlődés szempontjából — ismét elveszett másfél esztendő. Végre ez év elején, az egyesülés után „menesztett“ két alelnök közül az egyik: Tasnádi György lett az elnök. A gyökeresebb átszervezést azonban ezúttal is elhalasztották. Ennek ellenére, mint tapasztaltam, a tagok döntő többsége minden téren megbízik benne. Ezt Soós P. Márton könyvelő így fejezte ki: még Vigh István is kijelentette, hogy támogatni fogja.

Negyednap végre megismerkedtem Vigh Istvánnal. Negyvenhat éves, magas, csontos, kicsit horpadt mellű ember. Sovány arcán, tekintetében a higgadt emberek nyugalma. Háztartójának szép, okos elrendezése arra vall, hogy a maga portáján is ügyes gazda. Higgym el, ő soha olyan jól és nyugodtan nem élt, mint amióta egyszerű szövetkezeti tag. Miből? Hát a feleségével együtt rendszeresen dolgozik a gazdaságban, és pénzelni is van miből: a háztájiban hús, juha, kocája, malacai. De nem is fogja azt még egyszer mondhatni senki, mint „menesztésekor“, hogy az ő kemény munkájáért járó munkaegységeket a „közösség érdekében“ meg kell takarítani! S talán azt szégyelli a legjobban, hogy konfliktusa Fileppel éppen munkaegységügyben kezdődött. Átnézte a tagság munkalapját (ahogy elnöksége idején a kisebb gazdaságban is tette), és hol 10, hol 20, hol meg 30 „ajándék“-munkaegységet látott bejegyezve. Mutatta Filepnek: ezt nem szabad túrni! Ő meg: „Ehhez neked semmi közöd, menj az istállóba, az a te gondod!“ Vagy a forrószegi paszuly esete! Az ottani brigádos magasabb munkaegység biztosítását kérte a paszuly kapálásához, karózásához, mert ezt elég nehéz helyre ültették, bajos volt a megmunkálása. Micsoda? Hallani se akart róla. Hogy aztán harmadnap megjelenjenek az ő csipke-szegi emberei: háromszoros munkaegységet adott nekik. De már a leszedése nem volt jó üzlet; ott is hagyták, a juhok legelték le az egészet.

Abban az évben, amikor Vigh Istvánékat „takarékosági“ okból „menesztették“, 78 000 munkaegységgel haladták túl a ráfordítási előirányzatot! Hát persze, hogy csak kevés jutott a reálisan megdolgozott munkanapokra... Érett a murok, zöldség. Mondta az elnöknek, vigyék a piacra. Ő meg: „Nem lehet, szerződve van!“ Kiszámította neki, hogy mintegy három vagonnal lesz több, mint amennyit szerződtek, ha nem sietnek, a nyakukon marad. Akkor sem! Végül is a vállalat csak a szerződött mennyiséget vette át, a többi — két és fél vagon — rájuk rohadt. Ezután rákapott volna a piacolásra. De hogy? Hiába ellenkeztek, valami túl fiatal, ehetselen zöldborsót küldött be a városba. Persze visszahozták, a kutyának se kellett, kárba veszett mind. Később: most jó a zöldborsónk, most kell piacra vinni. Azt már nem! Neki elég volt egyszer leégni... A földeken kupacokba rakva találta a drága műtrágyát, de hiába szólt, úgy is maradt, nem szórták szét; elmállott, kárba veszett... A forrószegi gazdaság idején az árokminti kaszálókat — minthogy ezeket normáznai nehéz vagy éppen lehetetlen — a tagok között elárverezték. Ebből is vagy 25 000 lejt vettek be. De Filep erről sem akart hallani; ez is mind kárba veszett. Nagyon szép sarjú is volt 1965–66-ban. Az emberek kérték részben. Nem adta. Hiába magyarázták neki, hogy közösségi munkával nem bírják lekaszálni. Akkor sem! De miért? Csak. Odaveszett a drága takarmány. El lehet képzelni, hogy ez is mit váltott ki az emberekből...

Higgym el, az emberek végül már nézni se bírták, ami itt végbement. Százával hagyták el a gazdaságot, beálltak városi munkásnak, de nem jövedükből; csak

kevesen akarnak ott is maradni. Aztán: csak egy szénaosztáskor, de más termények osztásánál is mi ment itt végbe! Még az ellenőrző bizottság elnökét is tetten érték; lopott. (Erről később Filep P. Mihály: „Én mondtam neki, hogy ne lopjon! Azt válaszolta, ne avatkozzam az ellenőrző bizottság munkájába; ő egy-két év alatt megszívja magát, aztán lesz, ami lesz.“ „És erre maga?“ — faggattam Filepet. Vállat vont. Hallgatott. Majd arra kért, beszéljek az emberekkel, róla rosszat senki sem fog mondani. Kérdezzem meg a legtekintélyesebb embert, Vígh Istvánt, ő majd mindent elmond. A legjobb alelnöke volt; fájlalta is, amikor elmozdították. Ezt csak mint tényt írtam ide. Lélekelemzéshez nem jutott időm.)

Nem sokkal „menesztése“ után jött is az elvtárs a rajontól, és kérte Víghet, le-

Bene József: Szék

gyen brigádos. Azt válaszolta, hogy: nem! S azóta is emellett maradt. A napokban ismét felkérte a vezetőség, vegyen át egy brigádost. Azt mondta: ingyen szívesen. De munkaegységért: nem. Hát így támogatja Tasnádit? Kérem, Tasnádi csak egy ember. S Juhos István, a mérnök? Bólintott. Az kettő. Bár volt idő, hogy a mérnökre is haragudott, mert Filepet támogatta. (Erről másnap Juhos: „Igaz van. Mint mondani szokás, az ember olykor akaratlan is az ördög előtt viszi a lámpást“). De már a „három“-ig nem jutott el... Csak később értettem meg, hogy így fejezte ki nézetét a gyökeres átszervezés szükségességét illetően. Hanem akkor még vitatkoztam. Mit gondol, ma már, hogy változott a helyzet, nem kötelessége-e neki is, hogy a gazdaság újjáteremtésében részt vegyen? Hogy lehet másként itthon tartani a sok ingázásra szorult embert? S felolvastam neki füzetemből a község egészségügyi helyzetére vonatkozó jegyzeteimet. Láttam, ez hatott rá. Hallgatott, gondolkodott. Végül mégis azt mondta: ő mindig minden áldozatra hajlandó, de azt, hogy még egyszer hiába örlődjön, gyötörje magát, ne kívánja tőle senki... Úgy vélem, az elnök és a mérnök számíthat mégis Vígh Istvánra.

A következő napon szállásadóimnál bekövetkezett az egész héten várt esemény: hazajött a család két férfi-tagja. Az apa 55, a fiú 27 éves; nem túl ma-

gas, sovány, inas emberek. Mire megismerkedem velük, már szinte mindent tudok róluk. Az apának csak egy sóhaját jegyzem ide: múlt évben Aranvosgyéresen dolgozott, és ott azt mondta egy szövetkezeti, neki a gyárban 1200 lejes állást ajánlottak, de ennyiért sem hagyja ott a gazdaságot; ha a széki gazdaságban nem ennyit, csak a jelenleginél egy kicsivel többet lehetne keresni! A fiú Beszterce környékén hallott ehhez hasonlót, és bizony ő is sóhajtott egyet. Egyelőre azonban nem szándékszik hazajönni. Ő is, akárcsak apja, 70 lejt keres naponta, igaz, ebből még levonják az adót. De csak a két gyerek után kapott pótlék, s amit pihenő szabadságra kap, összesen évente szinte 3400 lej. Hogy mondana le erről? (Különös kettősség: házat azért Széken épít, jövőre lesz beköltözhető állapotban, és eszében sincs, hogy innen végleg elköltözzön. Valósággal életformájává vált az ideigle-
nesség.)

Az embernek akaratlanul is arra kell gondolnia, hogy az ajtónkon kopogtat a városi és falusi bérek közötti viszony rendezésének problémája.

Este Vigh István felesége társaságában visszaadta a vizitet. Kérdéssel fogadom. Vajon jó úton járunk mi, hogy itthon akarjuk tartani az embereket? A városban és az építőtelepeken is szükség van a jó munkaerőre. Azt mondta, forrászegi elnök korában már találkozott ezzel a kérdéssel. Egy csoport elkérezkedett egy kis pénzt keresni. Elengedte őket. De a kitűzött időpontra mind egy szálig visszajött. Elégedettek voltak, s itthon is úgy dolgoztak, hogy jobban se kell. Ha jól szervezik meg a gazdaságot, ezt „nagyban“ is meg lehet csinálni. A társadalom — vélekedtem — drágán dolgoztatja az ingázókat. Nemcsak a munkabért fizeti ki, hanem közben az is rámegegy, ami ezek távollétében itt veszendő lesz... Beszélgettünk, vitáztunk (én beveskedtem; igazán tanulhatnék én is ettől a higgadt embertől), szép, meghitt este volt...

A mérnökkel is, az elnökkel is a gazdaság jövő terveiről beszélgettem... A beruházási kölcsönből valamilyen több, mint egymillió lej még törlesztetlen; múlt évben 227 000, ez évben 171 000 lej a törlesztés. Újabb beruházásokra, egyelőre nemigen gondolhatnak... Vagyis a mérnök agrotechnikai, az elnök szervezési problémákban gondolkodik. S ez így van rendjén. De ki fog törődni a pénzügyi, gazdasági problémákkal? Az elnök megsúgta, hogy szeretnék Vigh Istvánt alelnökként maguk mellé venni; ezen fáradoznak, ezt készítik elő. Ha ez csak elnöki titok, én is megőriztem volna.

Lapozgatók jegyzeteim között. Sallai Mihály borjűnevelési módszere... A sertéshízalás kifizetődősége... Az iskola problémái; 15 százalék a kitűnő tanuló, de 3 százalékon meglátszanak a rokonházasság nyomai... A művelődési otthon, a könyvtár gondjai, eredményei... A bícskázási esetek eltűnése... Mindez füzetemben maradt. A rendelkezésekre álló helyet igyekeztem a legfontosabb problémáknak fenntartani. Gondolom, mindenekelőtt ezeket kell megoldani. Egy részüket maguknak a székieknek. Másokat az illetékes szerveknek, hatóságoknak. Remélem, a szükséges segítséget meg is fogják kapni.

Ez annál is inkább kívánatos, mert a széki gondok: az ingázás, a termelőszövetkezeti vezetési problémái a modern szociológia optikájában túlmutatnak a helyi kereteken, s általánosabb érvényű rendezést sürgetnek.

Somlyai László

Gorka Géza kerámiája

